

Nr 338.

Av herr **Röing**, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 96, angående upprättande av praktiska ungdomsskolor.

I Kungl. Maj:ts proposition nr 96 har för riksdagen framlagts ett omfattande förslag angående upprättandet av praktiska ungdomsskolor.

Bland sådana praktiska ungdomsskolor nämnas under rubriken »friare skolformer» även *förberedande lärlingsskolor* (sid. 443—449).

Såsom departementschefen erinrar, upptog den s. k. tekniska kommittén förslag även till sådana skolor. Enligt dess mening skulle de förberedande lärlingsskolorna tjäna ett dubbelt syfte, nämligen dels att efter avslutad folkskolekurs genom en lämpligt ordnad praktisk undervisning utveckla lärjungarnes kroppskrafter och väcka deras intresse för yrkesmässigt arbete, dels att giva lärjungarne den grundläggande yrkesutbildning, vars meddelande å enskilda arbetsgivares verkstäder förorsakar såväl mästaren som lärlingen de största svårigheterna.

Denna uppgiftskombination föranledde, att en viss oklarhet kom att råda rörande denna skolforms inordnande i systemet av praktiska ungdomsskolor, en oklarhet, som i sin ordning föranledde vitt skilda meningar hos de myndigheter och korporationer, vilka avgåvo yttranden över tekniska kommitténs förslag. Kommerskollegium satte emellertid saken i riktig belysning, när det framhöll, att det här i själva verket var fråga om två slag av skolor med vart sitt bestämda och klart begränsade syfte. I fråga om de förberedande lärlingsskolor, som avsåge att efter avslutad folkskolekurs genom en lämpligt ordnad praktisk undervisning utveckla lärjungarnes kroppskrafter och väcka deras intresse för yrkesmässigt arbete och vilkas verksamhet tydligen vore avsedd att vara av huvudsakligen allmänt uppfostrande art, syntes det kollegium, som om man i dem knappt kunde räkna på, att en verklig yrkesutbildning komme att meddelas, då

ingen säkerhet förefunnes för, att lärjungarne efter avgången ur skolan verkligen ägnade sig åt det yrke, i vilket skolan avsett att införa dem, utan att skolkursen mera vore att betrakta som en försökskurs för lärjungarne under en tidsperiod, då dessa ännu ej valt sitt blivande yrke. Dessa skolor borde därför hänföras till det allmänna skolväsendet, där de snarast vore jämförbara med de av folkundervisningskommittén föreslagna »yrkesfortsättningsskolorna», sådana dessa av kommittén skisserats för vissa fall. Rörande de förberedande lärlingsskolor åter, som avse att bibringa sina lärjungar den första delen av utbildningen inom det yrke, varåt dessa beslutat att ägna sig, syntes de kollegium ligga inom ramen för det lägre tekniska skolväsendet.

Ungefär samma ståndpunkt intogo jämväl de s. k. departementssakkunniga, som ansågo det förra slaget skolor närmast kunna jämföras med de yrkesbetonade fortsättningsskolornas skolverkstäder, men däremot gävo ett varmt förord för det senare slaget, som de på anförda skäl ansågo böra startas och ledas av vederhörande yrkesorganisationer såsom enskilda läroanstalter, men av stat och kommun på ett verksamt sätt understödjas. Statsanslag borde dock utgå först, sedan skolorna någon tid varit i verksamhet och de uppnådda resultaten prövats.

I ovannämnda kungl. proposition uttalar ock departementschefen, att det knappast torde finnas tillräcklig anledning att inrätta förberedande lärlingsskolor för barn, som lämnat folkskolan, enbart för att bereda dem tillfälle att utveckla sina kroppskrafter och för att väcka deras intresse för yrkesmässigt arbete, och fortsätter:

»Beträffande inrättandet av dylika skolor, för så vitt deras syfte skulle vara att bibringa dem, som definitivt beslutat att ägna sig åt ett visst yrke, den grundläggande utbildningen i yrket, hava de myndigheter, som yttrat sig i denna fråga, uttalat vitt skilda meningar. Å ena sidan har man ansett, att sådana förberedande lärlingsskolor icke borde ifrågakomma, å andra sidan har uttalats, att om dem vore icke annat än gott att säga. Flera av de hörda myndigheterna hava velat närmast hänföra dem till folkskolans överbyggnader. Av skäl, som kommerskollegium och de sakkunniga anført, anser jag dessa skolor fullt motiverade. Om den närmare utformningen av denna lärlingsskoltyp anser jag dock icke nu böra yttra mig. Denna fråga synes mig nämligen vara av den beskaffenhet, att den bör upptagas till prövning av chefsmyndigheten för yrkesundervisningen.»

Det torde med skäl kunna betvivlas, att någon av de hörda myndigheterna skulle fallit på tanken att hänföra de förberedande lärlingsskolorna av detta senare slag till folkskolans överbyggnader, därest tekniska kom-

mittén fullt klargjort vad den med dessa åsyftade. Det kan nämligen knappast råda något tvivel därom, att denna skolform hör till de allra viktigaste, när det gäller att trygga de olika yrkenas rekrytering och en god grunds läggande för den vidare yrkesutbildningen, vadan det också är med allt skäl departementschefen utan tvekan velat förlägga de förberedande yrkesskolorna under chefsmyndigheten för yrkesundervisningen.

Emellertid ha, sedan tekniska kommittén avgivit sitt utlåtande, i vårt grannland Norge erfarenheter vunnits med en ny typ förberedande lärlingsskolor, som torde vara förtjänt av att omedelbart omplanteras i svensk mark. Det är de i Kristiania sedan år 1910 arbetande s. k. hantverksförskolorna, som åsyftas.

Rörande dessa förberedande lärlingsskolors tillkomst, organisation och utveckling må anföras följande.

Hösten år 1906 enades ett antal personer i Kristiania om att söka få till stånd en »förskola för metallarbetare», där ynglingar genom korta kurser kunde erhålla så mycken kännedom om verktyg, materialier och arbetsmetoder samt så mycket handlag, att de med fördel kunde inträda som lärlingar på verkstäder för metallarbetare. Var och en i sin krets hade erfarenhet av, huru svårt det under senare tidens förändrade arbetsförhållanden var för unga pojkar att erhålla handledning under sin första arbetstid och bevara den iver och lust, varmed de taga itu med sitt första arbete. Folkskollärarne Solheim och Ringdal hade om aftnarne hållit några kurser för gossar ur folkskolans högsta klass. Kurserna höllos på en verkstad efter arbetstidens slut med en av verkstadens arbetare som lärare. De goda resultaten härav, som ådagalade, huru lätt det var att väcka till och med skolgossars intresse för detta slags arbete och huru långt man kunde få dem fram på kort tid, hade också bidragit till önskan att få till stånd en sådan skola.

Under de överläggningar, som ägde rum härom, erhöi man kännedom om, att den departementala yrkesskolekommittén i sitt på våren 1907 offentliggjorda utlåtande till ecklesiastikdepartementet uttalat sig till förmån för upprättandet av skolor med likartat ändamål, i det det i en av snickare Schröder utarbetad del av utlåtandet uttalades följande:

»Som allmänt bekant har det på senare tiden varit förenat med stora svårigheter att komma i hantverkslära, då mästaren finner, att pojkarne det första året äro honom till mera besvär än nytta och för att erhålla något vederlag för lönen använder han dem huvudsakligen som hantlangare och springpojkar. De största svårigheterna med utbildningen i ett hantverk eller en industrigren förekomma nämligen under begynnelsetiden; ty skall det bli några framsteg, måste en lärpojke under denna tid ha ständig

tillsyn och omsorgsfull undervisning. Detta kan mästaren icke anslå erforderlig tid till, då han utom att sköta sin verkstad också har många affärsöromål att ombesörja. Pojken är då i regel överlämnad åt sig själv, råd- och hjälplös; ty de äldre arbetarne förmena sig icke befogade att taga sig an honom.

Kunde det nu ordnas så, att en pojke, när han sökte lärlingsanställning, redan hade förvärfvat någon övning i en för ändamålet inrättad skola, skulle det vara lätt för honom att bli antagen; ty det finnes alltid efterfrågan efter övade lärlingar. Därigenom att den första utbildningen kunde försiggå medelst metodisk skolundervisning, varvid en skicklig lärare både genom muntliga förklaringar och praktiska förevisningar inövade eleven i verktygens rätta behandling och användning, skulle han få en god och solid grundval att bygga vidare på. Denna skulle då bestå i, att materialierna bearbetades i olika former och de brukliga hopsättningarna inlärdes, allt enligt en särskild modellserie, och arbetet utfördes med den allra största noggrannhet. När detta genomgåts, kunde enstaka små bruksföremål utföras. För att man skulle kunna vänta, att sådana skolor skulle komma till stånd, måste de vara ekonomiskt inrättade, icke kosta mycket pengar, varför de också måste vara kortvariga. Detta anser jag också, att de skulle kunna vara, ty jag vet av erfarenhet, huru förvånande mycket en sådan skolelev lär sig, när en person ständigt går över honom, rättar honom och tillser, att intet slarv äger rum, utan allt utföres med ackuratess. En undervisning på detta sätt kommer att visa sin verkan under hela hans framtida levnad.

Jag har tänkt mig, att en sådan utbildningskurs kunde börja efter varje konfirmation (i Norge förekommer konfirmation såväl vår som höst) och pågå fyra eller fem månader. Under tiden efter folkskolans avslutning går pojken gärna och driver och föräldrarna få i regeln underhålla honom. Det är hans farligaste tid och han förledes lätt genom dåliga tillskyndelser till dåliga handlingar och månet frö utsås nu, som senare bringar fördärv över honom. Om föräldrarna under denna tid möjligen ha någon utgift genom att hålla honom i skolan, komma de att få denna fullt ut tillbaka, när pojken på grund av sin skolutbildning strax erhåller högre lön. Jag anser det nämligen som säkert, att när han avgår från skolan, har han kommit längre än en pojke, som varit ett helt år i lära.»

Då man på grund härav antog, att man kunde påräkna bidrag av staten till skolan, under förutsättning, att liknande bidrag gavs även från kommunens sida, hänvände man sig till Kristiania kommunalstyrelse, som lät inhämta yttranden från ett flertal föreningar och institutioner, vilka i det stora hela gävo tanken sin anslutning. Efter att vederbörlig hänsyn

tagits till de sålunda frankomna sakkunniga uttalandena vid planens slutliga utarbetande, beviljades de begärda stats- och kommunalbidragen, så att »Forskolen for metallarbeidere i Kristiania» kunde börja sin verksamhet först den 1 maj 1910.

Den plan, som utarbetats för skolan och som allt sedan dess blivit följd, innehåller i huvudsak följande:

Skolans ändamål är att meddela unga män så mycken kännedom om verktyg, materialier och arbetsmetoder samt så mycken färdighet, att de med fördel kunna vinna inträde som lärlingar å verkstäder för metallarbete. Undervisning meddelas i två kurser årligen, vardera på 5 månader, med 5 å 6 timmars undervisning i metallarbete dagligen och 4 timmars handledning i läsning och utförande av enkla arbetsritningar (teckningar). Vid inträdet skall elev vara i besittning av goda folkskolekunskaper och i regeln ej vara under 15 eller över 18 år.

Styrelsen utgjordes under arbetsåret 1 maj 1915—30 april 1916 av fem medlemmar, av vilka en förordnas av ecklesiastikdepartementet, 2 av Kristiania magistrat och formandskap, 1 av De mekaniske verksteders landsforening samt 1 av bidragsgivarne. Som lärare tjänstgör en skicklig verkmästare såväl i verkstadsarbete som teckning. Även sekreteraren och kassören är avlönad och som sådan har fungerat den ovannämnde för yrkesundervisningen starkt intresserade folkskolläraren Henr. Solheim. Avlöningen utgjorde för verkmästaren 2,300 och för sekreteraren 400 kr.

Rörande skolans resultat kan man bilda sig en föreställning av följande fakta.

Genom stortingsbeslut den 7 juni 1911 upptogs som led i den lägre tekniska undervisningen: korta praktiska hantverksskolor, som skola utgöra förskolor för inträde å verkstäderna. Skolorna böra vara inrättade med kurser av 4 å 5 månaders längd. Tillträde till dessa skolor skall i regel stå öppet för dem, som avslutat skolgången. Utgifter för lokal och inventarier bäras av kommunen, övriga utgifter bestridas till hälften av vederbörande kommun eller lokala institutioner under kommunens garanti, till hälften av staten. Angående »Forskolen for metalarbeidere» uttalar Kirke-departementet i budgetförslaget för 1912—13, att »skolan i varje hänseende uppfyller de uppställda kraven».

Kirkedepartementet har bestämt, att de elever, som genomgått fullständig kurs vid förskolan i fråga, skola vara berättigade till ett avdrag av 5 månader i den tid, som de måste ha arbetat vid mekanisk verkstad, för att vinna inträde vid teknisk mellanskola.

Forsvarsdepartementet har bestämt, att den tid en elev tillbragt vid förskolan, skall räknas honom till godo som arbete å verkstad vid avläggandet av maskinistexamen.

De flesta verkstäder, vid vilka skolans elever mottagits som lärjungar, ha beviljat en minskning av ett år i lärotiden i betraktande av den färdighet, varav de äro i besittning och den nytta de kunna göra alltifrån första dagen de arbeta på verkstaden.

Det initiativ, som tagits genom förskolan för metallarbetare, har lett till upprättande av liknande förskolor: för skraddare (kurser på ett år. inträdesålder 14 år) 1912, för skomakare (i förbindelse med lärlingsskola, inträdesålder 14 år) 1914. samt för guldsmeder, charkuteriarbetare och snickare 1916.

Av vad sålunda anförts om förhållandena i Kristiania framgår otvetydigt icke blott, att förberedande lärlingsskolor hava en viktig uppgift att fylla, utan även att de redan förefinnas i så utexperimenterad form, att de utan uppskov kunna komma till stånd även hos oss. Såsom likaledes av denna redogörelse framgår, är det emellertid fullt befogat, att departementschefen inordnat dem bland de friare skolformer, vilka icke böra bindas av för alla yrken och orter lika normer. Vad som av dessa skolformer bör fordras är allenast, *dels* att de anordnas så, att de icke bryta det allmänna systemet för det praktiska ungdomsskoleväsendet, *dels* att de ställas under inseende och kontroll av chefsmyndigheten för yrkesundervisningen. De böra följaktligen kunna upprättas även på kommunalt initiativ och stå under kommunal förvaltning, blott det sörjes för att vederbörande yrkesidkare hava tillbörligt inflytande på skolornas ledning. Dessutom bör på sätt i Norge är fallet dessa förberedande lärlingsskolor genast från sitt första uppträdande kunna komma i åtnjutande av statsunderstöd. I annat fall kan det befaras, att upprättandet av dylika skolor till skada både för det uppväxande släktet och yrkena alltför länge kommer att låta vänta på sig. Att åter binda anslaget till dessa skolor vid samma villkor som de, vilka av Kungl. Maj:t föreslagits för lärlings- eller yrkesskolor för industri, hantverk eller handel, vore näppeligen välbetänkt, då minimiarvodet för lärare av 4 kr. resp. 4 kr. 50 öre pr undervisningstimme vid dessa skolor under vanliga förhållanden torde få anses alldeles för högt. Statsunderstödet torde visserligen som vid dessa skolor böra utgå med belopp motsvarande två tredjedelar av utgifterna för lärareavlöning och med hälften eller i vissa undantagsfall två tredjedelar av kostnaderna för undervisningsmaterielen, men något minimibelopp för lärareavlöningen synes icke böra stadgas. Detta mål skulle uppnås, därest förberedande lärlingsskola i avseende på rätt att komma i åtnjutande av statsunderstöd likställdes med enskild skola för yrkesundervisningen, detta vare sig den blivit upprättad av kommun eller enskilda.

På grund av vad jag sålunda anført får jag följaktligen hemställa,

att riksdagen på det sätt måtte bifalla vad Kungl. Maj:t i nådiga propositionen angående upprättande av praktiska ungdomsskolor föreslagit beträffande den lägre yrkesundervisningen, att förberedande lärlingsskola i avseende på rätt att komma i åtnjutande av understöd ur förslagsanslaget för beredande av understöd åt skolor för den lägre yrkesutbildningen måtte likställas med enskild skola för yrkesundervisning.

Stockholm den 15 mars 1918.

Erik Röing